

9. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – [2-е изд.]. – Воронеж : Истоки, 2003. – 60 с.
10. Прохоров Ю. Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Юрий Евгеньевич Прохоров. – [4-е изд., стереотип.]. – М. : КомКнига, 2006. – 224 с.
11. Стернин И. А. О понятии коммуникативного поведения / И. А. Стернин // *Kommunikativ-funktionale Sprachbetrachtung*, Halle, 1989. – S. 279–282.
12. Стернин И. А. Модели описания коммуникативного поведения / И. А. Стернин. – Воронеж, 2000. – 27 с.
13. Стернин И. А. Очерк английского коммуникативного поведения / И. А. Стернин, Т. В. Ларина, М. А. Стернина. – Воронеж : Истоки, 2003. – 185 с.
14. Тер-Минасова С. Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации / Светлана Григорьевна Тер-Минасова. – М. : АСТ : Астрель ; Хранитель, 2007. – 286 с.
15. Этнопсихолінгвістика / [Ю. А. Сорокин, И. Ю. Марковина, А. Н. Крюков и др. ; отв. ред. Ю. А. Сорокин ; АН СССР, Ин-т языкознания]. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
16. Haugen E. I. *The Ecology of Language* / Einar Ingvald Haugen. – Stanford University Press, 1972. – 366 p.

Королёв И. Р. Антропометрический метод исследования национального кооперативного коммуникативного поведения.

В статье рассмотрены методологические основы изучения национального кооперативного коммуникативного поведения, в частности, охарактеризованы основные тенденции в методике его исследования. Особое внимание уделено описанию антропометрического метода как составляющей комплексной методики анализа национального кооперативного коммуникативного поведения.

Ключевые слова: национальное коммуникативное поведение, кооперативность, вежливость, антропометрический метод.

Korolyov I. R. Anthropometric Method for Studying the National Cooperative Communicative Behavior.

The article describes the methodological basis of the study of national cooperative communicative behavior, in particular the main trends in its research techniques. Special attention is paid to the anthropometric method's description as a component of complex research techniques of the national cooperative communicative behavior's analysis.

Keywords: national communicative behavior, category of cooperation, politeness, anthropometric method.

**Корольова А. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

**ПОЛІДИСЦИПЛІНАРНИЙ НЕОФУНКЦІОНАЛІЗМ
СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ:
ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті аналізуються нові тенденції у розвитку функціональної лінгвістики, для якої характерним є не тільки співіснування різних шкіл і напрямів, а наявність полідисциплінарних наук, які становлять не суто механічне поєднання кількох дисциплін та їх методичних апаратів, а якісно нові ідеї зі своїми предметами дослідження та понятійно-термінологічним інструментарієм, з-поміж яких уже упевнено заявив про себе антропоцентричний неофункціоналізм.

Ключові слова: полідисциплінарність, антропоцентричний неофункціоналізм, функціональна лінгвістика.

Когнітивно-дискурсивна лінгвістика з її тенденціями до самоорганізації і саморозвитку в міжсусідстві з різними сферами наукового знання доводить пріоритет функціоналізму як рушійної сили цієї парадигми і водночас фундаменту антропоцентризму як основного теоретико-методологічного принципу. Функціоналізм став перехідним етапом від системно-структурної парадигми до когнітивно-дискурсивної, в центрі уваги якої перебуває людина і як мовець, і як антропоцентр світу, що є його інтерпретатором. Когнітивна лінгвістика, на думку А. О. Кібрика [7], сповідує засадничі постулати лінгвістичного функціоналізму і за своїм змістом, безумовно, належить до функціонального напрямку.

Таке розуміння домінуючої позиції функціонального вектору у сучасній лінгвістиці відкриває нові орієнтири як для когнітивно-дискурсивно-синергетичної парадигми, де пізнання людської когніції має відбуватися не лише через аналіз взаємозв'язку понять свідомість – мислення – мова, а з урахуванням психофізіологічних механізмів (Т. Чернігівська та ін.) людського спілкування, які становлять об'єкт вивчення у неофункціоналізмі. З огляду на ці положення можна запропонувати таку наукову дескрипцію на позначення когнітивно-дискурсивно-синергетичної парадигми, як **антропоцентричний неофункціоналізм**, який має свою історію і послідовні етапи розвитку: від етапу формулювання його основного принципу – розуміння мови як цілеспрямованої системи засобів вираження (цільове призначення мови), уперше проголошеного 1929 р. у “Тезах Празького лінгвістичного гуртка” – до сьогодення. Систематизація здобутків функціоналізму і визначення нових перспектив його реалізації у світовій лінгвістиці зумовлює актуальність пропонованої статті.

Мета статті – обґрунтувати полідисциплінарний характер неофункціоналізму сучасної лінгвістики шляхом представлення його витоків, характеристики традицій (здобутків) і окреслення перспектив розвитку.

Функціональний підхід, на думку І. П. Сусова [12], існує у двох різновидах:

1) внутрішньофункціональному (або структурно-функціональному), при якому досліджують мовні одиниці або категорії як реалізацію в тексті тих властивостей, що закладені у них системою і виконують певну роль у висловленні, досягаючи певної мети;

2) зовнішньофункціональному, який співвідносить мовні одиниці або їх класи з об'єктами, складовими навколишнього середовища. Саме цей підхід пов'язаний з виокремленням самостійної парадигми досліджень.

Якщо зовнішнім середовищем, де функціонує мовна система, є свідомість, то йдеться про *когнітивно-функціональний* напрям. Якщо зовнішнє середовище – це сфера комунікації носіїв мови, то такий підхід є *комунікативно-функціональним* [11, с. 13–15].

Інтеграція обох напрямів на новому етапі розвитку наукової думки забезпечила вихід в когнітивно-дискурсивну парадигму мовознавства, або, як пропонується у цій статті, – в антропоцентричний неофункціоналізм, зумовивши перегляд багатьох традиційних положень семантики й лінгвосеміотики. Саме неофункціоналізм до комунікативних чинників детермінованості мовної структури додав ще фактор свідомої та несвідомої розумової діяльності людини.

Функціональне мовознавство представлено в сучасній лінгвістиці безліччю концепцій, які об'єднані загальним положенням, згідно з яким мовні форми створюються, регулюються, підпорядковуються вимогам, засвоюються і використовуються заради їх комунікативних функцій. Утім, критики функціоналізму

стверджують, що найбільшою його проблемою є баланс між мовною формою і комунікативною функцією.

У своїй статті В. З. Дем'янков [3] зробив глибокий аналіз функціоналізму загалом і його філософського, соціологічного, психологічного, літературного і, звичайно, лінгвістичного різновидів, і у такий спосіб заявив про його **полідисциплінарний характер** у наукознавстві і власне у лінгвістиці. Цим і було забезпечено прорив (breakthrough) до нових методологічних настанов лінгвістичних досліджень, зорієнтованих на аналіз людської свідомості та мислення з усіма притаманними їм ментальними процесами та станами, а також на формулювання нових принципів, що керують цими процесами та станами, на розгляд структур представлення та формування знань (knowledge representations), які забезпечують людині здатність переробляти (inner processing) величезні обсяги інформації за обмежений проміжок часу. Причому людина трактується як діяч, що активно сприймає та продукує інформацію, маючи за основу своєї ментальної діяльності певні схеми, програми, плани, стратегії.

Як стверджує А. О. Кібрик у своєму огляді напрямків функціональної лінгвістики [7], функціоналізм – типологічно орієнтована лінгвістика, яка характеризується емпіризмом, спирається на великі корпуси даних різних мов, використовує кількісні методи і відрізняється полідисциплінарним модусом.

Дослідники функціоналізму розмежовують *функціональну лінгвістику* і *функціональну граматику*.

Виникнення функціональної лінгвістики датують червнем 1976 р., коли було створено Міжнародне товариство функціональної лінгвістики у Франції, куди ввійшли такі вчені, як А. Мартіне, М. Мамудян, Ж. Мунен, Е. Бюйсанс, Дж. Харві та ін. Функціоналізм сформувався як альтернатива дескриптивізму Л. Блумфілда і глосематиці Л. Єльмслева. Великий вплив на появу цього напрямку мав осередок Празької функціональної лінгвістики.

Ідеї функціональної граматики пов'язані з традиціями різних національних шкіл, які єдині в тому, що мовна система є похідною від свого контексту, тобто від загальних властивостей і обмежень людського мислення і від умов міжособистісної комунікації, тому пояснення мовної форми вони пов'язують із зовнішніми факторами. Україна також у цих прагненнях бере активну участь. Варто навести такі фундаментальні праці, як “Основи функціональної морфології” (А. П. Загнітко. – К., 1991); “Нариси з функціонального синтаксису” (І. Р. Вихованець. – К., 1992); “Очерки по функціональной лексикологии” (Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда. – Львів, 1997) та чимало інших.

Для обґрунтування вищенаведеної позиції представники функціональної граматики наводять різні аргументи. Так, наприклад, ще в 1980 р. А. С. Кібрик і Дж. Хайман звернули увагу на принцип іконічності, залежної мотивованої відповідності між формою і функцією. Одним із провідних називають принцип дискурсивної мотивації, згідно з яким граматика – це результат кристалізації вільного дискурсивного вживання. Виділяють й інші принципи (наприклад, діахронічний, популярний в дослідженнях ХІХ століття), жоден з яких не є універсальним. Визначити причину вибору справжньої мотивації – одне з перспективних і найважливіших завдань функціональних досліджень у когнітивній лінгвокомпаративістиці.

Оригінальну концепцію функціональної граматики запропонували петербурзькі вчені на чолі з О. В. Бондарком (1980–1990), в якій розроблялися функціонально-семантичні поля незалежно від формальних класів і категорій задіяних у них мовних

одиниць. Г. О. Золотова та її колеги працювали над проектом, який мав дві назви: функціональний синтаксис, а згодом – комунікативна граматики, де була встановлена типологія моделей речень, комунікативні характеристики поліпредикативних конструкцій і комунікативна організація тексту (цит. за пр.: [7]).

С. Куно [10], якого вважають найбільш консервативним функціоналістом за те, що він надмірно захоплюється формалізмом, увів в апарат функціонального синтаксису поняття “емпатії”, розуміючи під ним прийняття мовцем точки зору учасника описуваної події. Серед засобів вираження емпатії С. Куно виділив спосіб позначення референта, вибір підмета, порядок слів.

Однією з найпопулярніших у 80-х роках ХХ ст. була функціональна граматики М. Хеллідея [16], який поняття предикації, або клаузи, розглядає у зв'язку з її тематичною структурою (темо-рема-тематичним членуванням) та діалогічної функцією, а також розробляє теорію зв'язності дискурсу.

Упродовж 20 років з 1970 по 1990 роки А. Є. Кібрик розробляв холістичну типологію структури клаузи (елементарного речення, предикації), в якій виділив три семантичні осі: 1) семантичні ролі, 2) комунікативні характеристики (тема / рема) і 3) дейктичні характеристики (мовець, слухач, третя особа, тут, там). Саме тут учений зробив важливе для когнітивної лінгвокомпаративістики припущення, що мови розрізняються тим, які семантичні осі вони кодуєть. У пошуках нової моделі мови він вважав за необхідне звернутися до таких універсальних семантичних сутностей, які мають бути відображені у формальній структурі будь-якої природної мови і які є основою для правил, на яких мають будуватися “базисні синтаксичні структури” [8, с. 183–184].

Ці спостереження і припущення вченого пов'язані з ідеями Ч. Філлмора, засновника відмінкової граматики [13], та авторів референціально-рольової граматики Р. Ван Валіна і У. Фолі [1; 17].

Аналізуючи референціально-рольову граматику цих авторів, А. О. Кібрик і В. А. Плуґян [6] характеризують її як “поміркований функціоналізм”, бо вона визнає автономне існування граматики від дискурсу. Вони закидають американським дослідникам те, що вона лише частково мотивована функціями. Ця теорія становить типологічно орієнтовану концепцію мови. Референціально-рольова граматики виникла з двох основних систем у граматиці на рівні елементарного речення (клаузи). Одна система пов'язана з семантичною (відмінковою) рольовою структурою простого речення, а інша – з референційними, або прагматичними, властивостями іменних груп у простому реченні.

Як бачимо, і в антропоцентричному функціоналізмі, як і у структуралізмі основна проблема стосується сфери семантики, про що зазначає А. Ченкі, який вважає головним здобутком когнітивної лінгвістики утвердження семантики у ролі центрального рівня мови, а вчення про значення називає провідним розділом і сучасного мовознавства [14, с. 344].

Відтак, значення для лінгвокогнітивістів є актом інтерпретації фрагмента світу людиною, який не зводиться до відношення між знаком та реалією, тобто до референції. Виступаючи ментальною сутністю, здатною отримати своє власне буття тільки в людській свідомості, значення входить як складова частина до структури знання про навколишній світ. Дослідити семантику слова для лінгвіста-когнітолога означає подати опис еталонного ментального образу, сформованого у свідомості людини, що відповідає слову, а не окреслювати умови та межі денотації. Це розуміння демонструє важливість неофункціонального підходу, який дає можливість розкрити всі потенційні можливості значення у різних його реалізаціях, на відміну від

окресленого тлумачення у словниках [2, с. 19].

Отже, переміщення людини і всього людського у центр лінгвістичної уваги зумовили перегляд багатьох, здавалося б, незаперечних аксіом мовознавства, зокрема, як було продемонстровано вище, ревізію структурно-семантичних догматів і актуалізацію функціоналізму у його нових можливостях, пов'язаних з антропоцентричним вектором у когнітивно-дискурсивній парадигмі. Неофункціоналізм передбачає сприйняття об'єкта в його взаємодії із середовищем, де мова є інструментом, знаряддям, механізмом для реалізації людиною її намірів як у сфері пізнання, так і у спілкуванні.

Підсумовуючи, зазначимо:

– мовознавство в добу неофункціоналізму остаточно трансформувалося з описової науки на інтерпретативну науку;

– для нового етапу розвитку функціональної лінгвістики характерним є не тільки співіснування різних шкіл і напрямів, а наявність полідисциплінарних наук, які становлять не суто механічне поєднання кількох дисциплін та їх методичного апарату, а якісно нові ідеї зі своїми предметами дослідження та понятійно-термінологічним інструментарієм;

– антропоцентричний неофункціоналізм претендує сьогодні на статус синтезованої наукової парадигми у лінгвістиці.

Л і т е р а т у р а

1. Ван Валин Р. Д. Референциально-ролевая грамматика / Р. Д. Ван Валин, У. Фоли // Новое в зарубежной лингвистике / [под общей редакцией А. Е. Кибрика]. – М. : Прогресс, 1982. – Вып. XI. – С. 376–411.
2. Голубовська І. О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : [навч. посібник] / І. О. Голубовська, І. Р. Корольов. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. – 242 с.
3. Демьянков В. З. Дискурс, речь, речевая деятельность / В. З. Демьянков // Функциональные и структурные аспекты. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – С. 26–136.
4. Демьянков В. З. Доминирующие лингвистические теории в конце XX века / В. З. Демьянков // Язык и наука конца XX века. – М., 1995. – С. 310–320.
5. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В. З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 17–33.
6. Кибрик А. А. Функционализм / А. А. Кибрик, В. А. Плунон // Современная американская лингвистика: фундаментальные направления. – М. : УРСС, 2002. – С. 276–339.
7. Кибрик А. А. Функционализм в лингвистике [Электронный ресурс] / А. А. Кибрик // Кругосвет. Энциклопедия. – 2008. – Режим доступа : <http://www.krugosvet.ru>
8. Кибрик А. Е. Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания. (универсальное, типовое и специфическое в языке) / А. Е. Кибрик. – [4-е изд., стереот.]. – М. : КомКнига, 2005 (1992). – 336 с.
9. Кибрик А. Е. Проблема синтаксических отношений в универсальной грамматике / А. Е. Кибрик // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1982. – Вып. XI. – С. 5–37.
10. Куно С. Некоторые свойства нереперентных именных групп / С. Куно // Логика и лингвистика (Проблемы референции) // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1982. – Вып. XIII. – С. 292–339.
11. Маслова А. Ю. Введение в прагмалингвистику : [уч. пособие] / А. Ю. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 152 с.
12. Сусов И. П. Прагматическая структура высказывания / И. П. Сусов // Языковое общение и его единицы : [сб. науч. трудов]. – Калинин : Изд-во КалининГУ, 1986. – С. 7–11.
13. Филлмор Ч. Дело о падеже / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1981. – Вып. X. – С. 369–495.
14. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике / А. Ченки // Современная американская лингвистика. Фундаментальные направления. – М. : УРСС, 2002. – С. 340–369.

15. Черниговская Т. В. Смысл-текст-смысл: функциональная асимметрия мозга и расплывчатые категории / Т. В. Черниговская, В. С. Ротенберг, Д. И. Шапиро // Всесоюзный симпозиум по искусственному интеллекту. – Переславль-Залесский, 1988. – С. 25–26.
16. Halliday M. An Introduction to Functional Grammar / M. Halliday. – London : Oxford University Press, 1985. – 259 p.
17. Van Valin R. D. Jr. Generalised Semantic Roles and the Syntax-Semantic Interface / R. D. Jr. Van Valin // Empirical issues in formal syntax and semantics / [Corblin F., Dobrobi – Sorin C.L, Marandin J.-M. (eds.)]. – The Hague : Thesus, 1999. – P. 373–389.

Королёва А. В. Полидисциплинарный неофункционализм современной лингвистики: истоки, традиции, перспективы развития.

В статье анализируются новые тенденции в развитии функциональной лингвистики, для которой характерно не только сосуществование различных школ и направлений, а наличие междисциплинарных наук, представляющих не чисто механическое объединение нескольких дисциплин и их методических аппаратов, а качественно новые идеи со своими предметами исследования и понятийно-терминологическим инструментарием, из числа которых уже уверенно заявил о себе антропоцентрический неофункционализм.

Ключевые слова: полидисциплинарность, антропоцентрический неофункционализм, функциональная лингвистика.

Korolyova A. V. Multidisciplinary neofunctionalism in modern linguistics: origins, traditions, perspectives on development.

The article deals with analyzes of new trends in the development of functional linguistics that is characterized not only by the coexistence of different schools of thought, but with the help of the presence of interdisciplinary sciences. They have no purely mechanical combination of several disciplines and teaching methods, but qualitatively new ideas with their subject of study both conceptual and terminological tools, among of which anthropocentric neofunctionalism has confidently declared itself.

Keywords: multidisciplinary, anthropocentric neofunctionalism, functional linguistics.

**Котовська О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ТИПОЛОГІЯ МОЖЛИВИХ СВІТІВ У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Статтю присвячено дослідженню типології можливих світів з позицій когнітивної лінгвістики. У роботі уточнено наявні типології можливих світів і представлено їх ієрархію за двома моделями: нецентрованої і центрованої. Остання під впливом різних факторів здатна до децентрації, коли в її центрі може перебувати світ, що посідав місце на периферії.

Ключові слова: можливі світи, центрована, нецентрована модель, принцип децентрації, модальна логіка, нарративна теорія, ментальний простір.

Сучасна теорія можливих світів ґрунтується на різних теоретико-методологічних позиціях, які формувалися представниками *логічного* [6; 8; 9; 13; 16; 17; 18; 19], *психологічного* [3; 4; 11; 12; 14] та *когнітивного* підходів [1; 5; 6; 7; 20]. Дослідники останнього напрямку продовжили розробку таких понять, як семантика можливих світів, ментальний простір, матеріалізовані в мовному знакові [13; 20]. Проте ключовою і донині дискусійною проблемою у цій теорії, яку обговорювали в різні часи вчені всіх трьох напрямів, залишається опозиція можливий світ / реальний світ.

Розвиток інтегральної науки, що зумовлює когнітивні процеси у свідомості людини, пов'язані з процесами пізнання, зокрема з набуттям, зберіганням,